

Taimo Iisalo

Pedagogiossa ja pedagogiosta maailmalle

uotsin valtakuntaan luotiin 1600-luvulla kolmiportainen koulujen järjestelmä. Ylimpänä olivat lukiot. Niitä lukuisampia, mutta samalla opetuksen laajuudelta vaatimattomampia olivat triviaalikoulut, joista lukioitten tavoin saattoi siirtyä yliopistoihin. Alimpana olivat lastenkoulut, joita kutsuttiin pedagogioiksi. Näitä perustettiin sekä kaupunkeihin että maaseudulle. Suomessa nämä kolme koulumuotoa säilyivät vähäisin muutoksin aina 1840-luvulle asti. Tässä kirjoituksessa keskitytään pedagogioihin. Ajallisesti toimintaa seurataan niiden olemassaolon viimeisenä kautena eli 1810-luvulta 1840-luvulle ulottuvana jaksone. Suomen uusi koululainsäädäntö julkaistiin vuosina 1841-1843. Se muutti pedagogiot ala-alkeiskouluiksi ja ainakin jossakin määrin katkaisi vuosisataisen tradition. Näkökulma rajataan muutenkin kuin ajallisesti. Tarkasteltavaksi otetaan vain kolme koulua: Naantali, Uusikaupunki ja Rauma. Ne sijoittuvat kahden suuren koulun eli Turun katedraalikoulun ja Porin triviaalikoulun väliselle rannikkokaistaleelle. Näistä kolmesta pedagogiosta keräytyvää tietoa ei tietenkään voi kuin varauksin yleistää koskemaan maan kaikkia pedagogioita. Olihan niitä Suomessa vuonna 1830 kaikkiaan 15. Kes-

kityn mainitun kolmen pedagogion 1) opetusohjelman ja yleisen koulutuspoliittisen aseman esittelyyn, 2) niiden oppilaiden sosiaalisen rakenteen ja paikallisen sosiaalishistorian selvittelyyn sekä 3) oppilaiden koulunjälkeisen urakehityksen tarkasteluun. Viimeksi mainittu rajoitetaan Uudenkaupungin koulua käyneisiin.

Pedagogioitten opetus

Pedagogioitten perustamisvaiheen aikana niiden oppimääräksi ajateltiin triviaalikoulun ensimmäisen luokan kurssia. Sen mukaan oli opetettava sisälukua, kirjoitusta, laskentoa, katekismusta ja aluksi jopa latinan alkeita. Tämä ohjelma osoittautui käytännössä ongelmalliseksi. **Aimo Halila** on korostanut pedagogioitten ja merkantilistisen talouspolitiikan välistä yhteyttä. Pedagogioitten oli kasvatettava maan elinkeinoelämää ja kansainvälistä kilpailukykyä hyödyttäviä ihmisiä. Niinpä koulujen ohjelmaan tuli piirteitä, jotka oikeuttavat pitämään niitä myöhempien reaali- ja porvarikoulujen ja jopa kansakoulujen edeltäjinä. Tätä merkantilistista tehtävänmäärittelyä myös vastustettiin. Niinpä 1700-luvun lopulla monet pitivät näitä oppilaitoksia ensi sijassa triviaalikouluihin valmistavina. Jatko-opintomahdollisuuksien turvaamiseksi oli ainakin osalle oppilaista opetettava ylempien oppilaitosten pääainetta, latinaa. Taloudellista hyötyä ensisijaisena pitävät taas vieroksuivat tätä ainetta. Turun hiippakunnassa kysymys latinan asemasta sai ratkaisun vuonna 1804. Kapituli oli huomannut pedagogioissa opetettavan saksaa, ranskaa ja latinaa, kaikki aineita, jotka eivät vuoden 1724 koulujärjestyksen mukaan kuuluneet triviaalikoulun ensimmäisen luokan ohjelmaan. Kapitulin mielestä kahdesta ensiksi

mainitusta kielestä oli hyötyä kauppiaalle ja muille elinkeinonharjoittajille. Opettaja siis sai taitojensa riittäessä niitä opettaa. Sen sijaan latina ei kuulunut näihin oppilaitoksiin eikä sitä pitänyt opettaa. Latinan opiskelu muuttuikin harvinaiseksi. Uudenkaupungin pedagogion vuositutkintoasiakirjat ovat säilyneet muutamilta vuosilta. Latina mainitaan opetusaineena vuonna 1817. Silloin kaksi oppilasta oli opiskellut sen alkeita ja niissä "jotenkin edistynyt".¹

Pedagogiossa oli yleensä vain yksi koulumestariksi tai rehtoriksi nimitetty opettaja. Opettajan ammattitaito ja suosio vaikuttivat ratkaisevasti koulun ja sen opetuksen saamaan arvostukseen. Yhden opettajan järjestelmä sekä ulkolukuun ja kuulusteluun perustuva opetustapa määräsivät opiskelun sisällön ja kulun. Oppilailla piti kouluun tullessaan olla sisäluvun taito. Käytännössä näin ei liene läheskään aina ollut ja niinpä useille oli vasta koulussa opetettava lukutaito. Sen auttavan saavuttamisen jälkeen alkoi katekismuksen pönttö. Sen rinnalla saatettiin harjoitella kirjoitusta, jossa tavoitteena oli kunnollinen käsiala. Uudessakaupungissa vuonna 1831 muutamat oppilaat pystyivät jopa kauppalaskujen kirjoittamiseen. Tärkeänä opetuksen osana olivat laskuharjoitukset. Tavoitteena oli neljän laskutavan hallinta sekä kokonaisuudessaan murtoluvuin. Kouluoppimisen ylimpänä asteena oli raamatunhistorian ja Ruotsin historian oppikirjojen opettelu. Vain osa oppilaista viipyi koulussa niin pitkään, että he pääsivät raamatunhistorian ja historian opiskeluun. Yhtenä opetuksen hankaluutena oli opetusvälineiden ja kirjojen puute. Esim. Rauman koulun tarkastuksessa vuonna 1811 todettiin koulun kartat rikkiinäisiksi. Vuonna 1835 siellä valitettiin kirjojen puutetta. Köyhät oppilaat eivät pystyneet itse niitä hankkimaan eikä koululla ollut varoja niiden ostamiseen.

Pedagogioitten historia siis päättyi 1840-luvun alussa, jolloin ne korvattiin ala-alkeiskouluilla. Muutos merkitsi opetusohjelman täsmentymistä ja laajentumista. Koulujen ongelmaksi jäi edelleen kahden tehtävän toteuttaminen. Ne näet oli tarkoitettu sellaisiin ammatteihin aikoville, joissa vaadittiin jonkinlainen "tieteellinen" koulutus, mutta samalla niiden oli toimitettava yläalkeiskoulun pohjakouluina.²

Pedagogiot aikansa yhteiskunnassa

Naantalın, Uudenkaupungin ja Rauman koulut olivat pieniä oppilaitoksia. Vuonna 1830 Naantalissa oli 16, Uudessakaupungissa 33 ja Raumalla 28 oppilasta. Ala-alkeiskouluksi muuttumisenkaan ei heti kasvattanut oppilasmääriä. Vasta 1860-luvulla ne alkoivat kasvaa. Tosiasiassa oppilaita saattoi olla kirjattuja määriä vähemmän. Esim. Uudessakaupungissa kerrottiin vuonna 1816 kirjoilla olleen joitakin vain "nimellisesti" koulussa olevia.³ Pienet oppilasmäärät kertovat tietenkin tarkastelussa olevien rannikkokaupunkien vähäväkisyydestä. Samalla ne olivat osoitus koulunkäynnin vähäisestä arvostuksesta. Muistettava näet on, että oppilasmäärät alkoivat vuosisadan jälkipuoliskolla kasvaa rajusti, vaikka kaupunkien väkiluvut eivät kovinkaan paljon kasvaneet. Pienet oppilasmäärät saattoivat myös osaksi johtua kouluhuoneiden heikosta tilasta ja opettajien toiminnassa ilmenneistä puutteista. Esim. vuosisadan alussa Rauman koulu oli rappiutilassa. Vasta opettajan vaihtuminen sai kaupunkilaiset luottamaan kouluun. Myös Uudenkaupungin koulun opetuksessa oli vuosisadan alussa herpaantumista. Vuonna 1815 tapahtunut opettajan vaihdos lisäsi koulun suosiota.⁴

Tarkasteltavien pedagogioitten oppilaat olivat pääasiassa kotoisin koulukaupungistaan. Vuosina 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835 ja 1840 Rauman kouluun kirjoittautui kaikkiaan 44 uutta oppilasta. Heistä 36 eli yli 80 % oli lähtöisin Raumalta. Muut kahta lukuunottamatta olivat kaupungin välittömästä läheisyydestä. Naantalın koulusta ovat ensimmäiset kirjoittautuneita koskevat tiedot vuodelta 1820, jolloin silloin koulussa olleet oppilaat merkittiin vuonna 1820 kirjoittautuneiksi. Viisivuotisivälein kouluun vuoteen 1840 mennessä kirjoittautuneista 58 oppilaasta 53 eli yli 90 % oli kotoisin Naantalista. Uudenkaupungin koulun matrikelissa ei kyseisiltä vuosilta ole mainintaa syntymä- tai kotipaikasta. Ilmoitetusta isän ammatista on kuitenkin pääteltävissä, että vain muutama oppilaat olivat kaupungin ulkopuolelta.⁵ Näiden kolmen koulun vaikutus ei sanottavasti ulottunut kaupungin tulin ulkopuolelle.

Oppilaiden rekrytoituminen pääasiassa koulukaupungista näyttää olleen pedagogioille yhteinen tunnusmerkki. Esim. Pohjanmaan pedagogiot saivat suurimman osan oppilaistaan koulukaupungista. Sen sijaan triviaalikoulut pystyivät keräämään oppilaita myös kauempaa maaseudulta.⁶

Rauman ja Uudenkaupungin pedagogioissa oppilaina oli vain poikia. Naantalissa kouluun otettiin myös tyttöjä. Heitä kirjoittautui yleensä vain kaksi tai kolme vuodessa.⁷ Tyttöjen hyväksyminen tuon ajan kouluun selittyy ainakin osaksi Naantalın asujaimiston vähälukuisuudella.

Ketkä sitten lähettivät lapsensa pedagogioon? Oppilasluettelojen perusteella on saatavissa likimääräinen vastaus. Tiedot on kerätty vuosina 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835 ja 1840 kouluun ilmoittautuneista (Naantalissa ensimmäiset tiedot ovat vuodelta 1820). Tulos on esitetty taulussa seuraavalla sivulla.

Isän ammatti	Naantali	Uusikaupunki	Rauma
Kauppiasporvari	25	9	9
Käsityöläinen	13	11	8
Virkamies	11	4	3
Kaupunginpalvelija tai vastaava	3	3	7
Merimies tai työmies	-	16	5
Talollinen tai torppari	5	4	5
Ammatti tuntematon tai tieto puuttuu	1	6	7
Oppilaita yhteensä	58	43	44

Naantalin, Uudenkaupungin ja Rauman pedagogioihin 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla kirjoittautuneet (1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835 ja 1840, Naantali alkaen vuodesta 1820) isän ammatin mukaan ryhmiteltyinä.

Taulun tarkastelu osoittaa, että kaupungeissa porvarioikeudet omistavat kaupparorit ja käsityöläiset ovat melkein pä ylläpitäneet koulut lähettämällä niihin lapsiaan. Erityisesti Naantalissa heidän osuutensa oli suuri. Kauppiaitten ja käsityöläisten lasten määrä on siksikin huomattava, että näiden kahden sosiaaliryhmän lukumäärä tuolloisissa kaupungeissa oli varsin pieni. Esim. vuonna 1845 Uudessakaupungissa oli 50 kaupparorvaria ja 50 käsityöläismestaria. Uudenkaupungin kaupparorvareista vuonna 1845 laaditussa lu-

ettelossa mainitaan 77 porvaria. Luku on siis suurempi kuin edellä mainittu pormestarin selontekoon perustuva luku. Näistä 77 kauppamiehestä 58 eli noin 75 % oli uusikaupunkilaissyntyisiä, pääasiassa porvarien poikia. Uudenkaupungin koulun oppi-lasmatrikkeliä selaamalla selviää, että tietoa koulunkäynnistä tai sen puuttumisesta ei neljän kohdalla saa selville. Lopuista 54 porvarista 40 eli noin 74 % oli opiskellut kotikaupunkinsa pedagogiossa.⁸ Koululla näyttää siis olleen melkoinen merkitys ajan kauppiassäädyn tarvitsemien yleistietojen jakajana. Muitten yhteiskuntaryhmien kohdalla on pantava merkille merimiesten poikien melkoinen määrä Uudenkaupungin koulussa. Tuntemattomien isien lasten ryhmään kuului sekä yksinäisten äitien lapsia että köyhäintaloista lähetettyjä. Joillekin sääty-yhteiskunnan huono-osaisille saattoi siis tarjoutua kouluttautumisen mahdollisuus.

Udessa-kaupungissa ja Raumalla oli pitkään pyritty kauppamerenkulun kehittämiseen. Vuonna 1830 kumpikin kaupunki sai ns. rajoittamattomat tapulioikeudet, jolloin kummankin kaupungin kauppalaivasto alkoi kasvaa. Merenkulku asetti vaatimuksia laivapäällystön koulutukselle. Vuonna 1813 Turkuun ja Vaasaan oli perustettu merenkulkukoulu Helsingin saadessa oman koulunsa vuonna 1825. Laivanvarustusta harjoittavat kauppiaat olivat useimmiten omistamiensa alusten päällikköinä. Kaukovesille ei kuitenkaan ollut asiaa ilman erityisen meritutkinnon suorittamista. Niinpä Uudenkaupungin ja Rauman kauppiaat mielellään lähettivät poikiaan merenkulkukouluun. Turun koulun matrikelissa mainitaan useita raumalaisia ja uusikaupunkilaisia. Ensimmäiset kolme uusikaupunkilaista ilmoittautuivat kouluun jo vuonna 1815, mutta yleisemmäksi koulunkäynti tuli vasta tapulioikeuksien myöntämisen jälkeen. Vuosina 1835-1843 pelkästään uusikaupunkilaisia ilmoittautui kouluun 17.

Merenkulkukouluun pääsy edellytti purjehduskokemuksen lisäksi mm. kirjoituksen ja laskennon taitoja. Niinpä pedagogioilla alkoi olla merkitystä ammatilliseen koulutukseen valmentajana. Mainituista 17 nuorukaisesta 16 oli opiskellut kotikaupunkinsa pedagogiossa. Useimmat olivat kauppiaitten poikia. Muutamilla oli jopa ollut tilaisuus pedagogion kesälomien aikana osallistua purjehduksiin. Niinpä kauppiaanpoika Johan Ertman oli 7-vuotiaasta asti ollut kesäisin isänsä laivalla.⁹

Turkuun perustettiin vuonna 1839 kauppakoulu. Se keräsi oppilaita maan eri puolilta. Koulun matrikkelin mukaan siellä ennen vuosisadan puoliväliä opiskeli mm. joitakin raumalaisia. Tuolta ajalta matrikkelissa mainitaan vain yhden uusikaupunkilaisen nimi, mutta siellä lienee tuolloin opiskellut toinenkin uusikaupunkilainen.¹⁰

Naantalin, Uudenkaupungin ja Rauman pedagogiot olivat niitä suurempien Turun ja Porin koulujen välimaastossa. Neljaluokkaisina yliopistoon johdattavina triviaalikouluina (sellainenhan Turun katedraalikoulukin oikeastaan oli) ne luonnollisesti olivat pedagogioita arvostetumpia. Turun koulua jopa pidettiin pienen lukion veroisena. Se olikin ajan oloissa suuri laitos. Esim. vuonna 1810 siinä oli 213 oppilasta. Kaupungin palo vuonna 1827 oli vakava isku koulun toiminnalle. Koulutalo näet tuhoutui ja toiminta siirrettiin Raumalle. Täällä koulu lopetti toimintansa katedraalikoulun nimisenä vuonna 1830. Edellisenä vuonna sen tilalle oli perustettu triviaalikoulu, joka vuonna 1831 siirtyi Turkuun. Tänne oli perustettu myös lukio, joten uudistetusta Turun koulusta ei enää päässyt suoraan yliopistoon. Triviaalikoulu toimi vuoteen 1843, jolloin se muuttui uuden lainsäädännön mukaiseksi yläalkeiskouluksi. Porin 1600-luvulla perustettu triviaalikoulu oli sekin 1800-luvun alussa melko suuri oppilaitos. Kun Turussa vuonna 1835 oli 188 oppilasta, heitä

Porissa oli 123.¹¹ Koulu oli 1700-luvulla ollut opetukseltaan korkeatasoinen ja pyrkinyt uudistamaan opetussisältöjä silloin moderniin luonnontieteelliseen suuntaan. 1800-luvun puolella opetuksen taso oli laskeutunut ja koulu oli jähmettynyt vanhanaikaiseksi latinakouluksi. Turun lukion perustaminen vaikutti heikentävästi koulun asemaan. Triviaalikoulu ei näet enää saanut lähettää oppilaitaan suoraan yliopistoon, vaan oppilaitten oli jatkettava opintoja hiippakunnan pääkaupungissa olevassa lukiossa. Niinpä Porin koulu päästi viimeiset oppilaat yliopistoon lukion avaamisvuonna 1830.¹²

Naantalien, Uudenkaupungin ja Rauman pedagogioille triviaalikoulujen läheisyys näyttää merkinneen sekä tukea että ongelmia. Triviaalikoulussa opiskelu oli mielekäs jatko pedagogio-opinnoille. Tämä toi ryhtiä ja tavoitteita pedagogion opetukselle. Triviaalikoulut kuitenkin myös kilpailivat pedagogioitten kanssa. Ne näet keräsivät oppilaansa laajalta alueelta ja niinpä poikansa kouluttamista harkitsevalla oli kaksi mahdollisuutta: poika voitiin lähettää lähellä olevaan pedagogioon tai kauempana olevaan valovoimaisempaan triviaalikouluun. Esim. Uudestakaupungista ja sen ympäristöstä näyttää suoraan Turkuun lähteneen poikia, joilla oli ollut kotona mahdollisuus pohjustavaan yksityisopetukseen. Monet heistä olivat virkamiesten ja kauppiaitten poikia. Useat heistä olivat ennen Turkuun lähtöä opiskelleet yksityisesti mm. latinaa. Porin triviaalikoulun oppilasluettelosta ilmenee, että koulu keräsi pääosan oppilaistaan Porista ja sen lähiympäristöstä sekä Kokemäenjoen rannoilta aina Hämeeseen asti. Etelässä koulun vaikutusalue näyttää ulottuneen Laitilan tienoille. Raumalaisista monet aloittivat opintonsa suoraan Porissa tai siirtyivät sinne Rauman pedagogiosta. Vuosilta 1810-1840 Porin oppilasluettelosta löytyy vain viisi Uudestakaupungista kotoisin ollutta.¹³

Turun koulu keräsi oppilaansa maan eri puolilta. Pääosa oli tietenkin kotoisin Turusta ja sen vaikutusalueelta. Koulun toimiessa Raumalla vuodet 1828-1830 se sai lukuisasti Raumalta ja sen ympäristöstä olevia oppilaita. Joitakin raumalaisia kouluun tuli vielä sen palattua Turkuun. Naantalilaisille triviaalikouluun aikoville Turku oli lähes itsestään selvä valinta. Myös Uudenkaupungin seudulta oleville Turku näyttää olleen tärkeä. Turun koulun matrikelissa ensimmäiset 1800-luvulla opiskelleet uusikaupunkilaiset mainitaan vuonna 1818. Vuosien 1818 ja 1840 välisenä aikana Udestakaupungista ja sen ympäristöstä Turkuun tuli 35 oppilasta. Heistä 19 oli käynyt Uudenkaupungin pedagogiota. Sen matrikelista ei löydy 16 muun nimeä. Heistä kaksi on virkamiehen ja kaksi kauppiaan poikia. Muut olivat maaseudun pappien, muiden virkamiesten ja talollisten poikia.¹⁴

Minne pedagogiosta lähdettiin

Pedagogiosta lähdettiin joko ylempiin oppilaitoksiin tai suoraan työelämään. Suurin osa oppilaista siirtyi työhön. Opintojen jatkaminen oli harvinaista. Pedagogioitten merkityksen ymmärtämiseksi on hyödyllistä saada tietoja niistä työtehtävistä, joihin pedagogiosta lähteneet sijoittuivat. Tällainen kartoitus on toteutettavissa seuraamalla oppilaiden kouluajan jälkeisiä vaiheita. Pedagogiossa viivytettiin hyvin eripituisia aikoja. Jotkut tyytyivät vuoden parin opiskeluun. Joukossa oli niitä, jotka viihtyivät koulussa vain kuukauden tai kaksi. Mutta oli myös 7-8 vuotta koulua käyneitä. Oppilaat ja heidän vanhempansa arvioivat sen tietojen ja taitojen määrän, joka koulusta kannatti hankkia.

Mistään pedagogion kurssin suorittaneista ei siis kannata puhua, ainoastaan pedagogiossa opiskelleista. Ajan yhteiskunnan tiukka säätyjako asetti esteitä vapaalle uranvalinnalle. Esim. kauppaporvarin poika pääsi kauppiaksi helpommin kuin merimiehen poika. Vielä on muistettava tarjolla olleiden urien määrän olleen varsin rajoitettu. Useassa tapauksessa kaupan ja käsityön palvelukseen meno merkitsi kotikaupungista lähtöä. Ylempään kouluun meno edellytti aina paikkakunnan vaihtoa.

Oppilaiden koulunjälkeisten vaiheiden selvittely osoittautui työlääksi tehtäväksi. Heidän vaiheitaan oli kirkonkirjojen ja muiden asiakirjojen avulla seurattava siihen asti, että heidän nimeensä liittyi työtehtävää osoittava määre. Tutkijan oli siis laadittava oppilaasta nuoruusvuodet kattava "pienoiselämäkerta". Vaiheiden selvittely lopetettiin yleensä 10-15 vuoden kuluttua koulun päättämisestä. Myöhemmässä aikuisuudessa tapahtuneet uranvaihdokset jätettiin näin huomiotta. Uteliaisuudesta muutamia oppilaita tosin seurattiin pitempään. Näin supistettunakin tehtävä osoittautui työlääksi. Siksi päätin rajoittaa selvityksen Uudenkaupungin pedagogioon vuosina 1810, 1811, 1815, 1816, 1820, 1821, 1825, 1826, 1830, 1831, 1835, 1836, 1840 ja 1841 kirjoittautuneisiin. Oppilasmatrikkelista oli saatavissa oppilaan nimi, tieto isän ammatista, pojan kouluuntulon aika sekä joissakin tapauksissa tieto eroamisen ajankohdasta ja vihjeitä koulusaa- vutuksista. Vuosina 1810-1841 kouluun ilmoittautui 359 uutta oppilasta. Kerätyssä näytteessä oli 147 oppilasta eli runsas 40 % kouluun tulleista. Myöhemmin ilmeni, että läheskään kaikista heistä en pystynyt keräämään elämäkertatietoja.¹⁵ Riittävät tiedot sain vain 106 oppilaasta (runsas 29 % ilmoittautuneista). Näinkin supistuneena näyte antanee tietoa uusikaupunkilaisten valintamahdollisuuksista. Ajan pikkukau-

punkien elinkeinorakenteet muistuttivat toisiaan, joten varovaisuudella voinee tietoja soveltaa myös muihin paikkakuntiin, ainakin rannikon merenkulkukaupunkeihin.

Elämäkertatietojen etsinnässä kohtasin menetelmällisiä ja teknisiä ongelmia. Ensimmäiseksi pulmaksi tuli koulun matrikelissa mainittujen oppilaiden tunnistaminen seurakuntien historia- ja rippikirjoista. Matrikelissa ei yleensä mainittu oppilaan kotipaikkaa, joten joitakin oppilaita oli pitkään etsittävä eri seurakunnista. Syntymäaika taas oli joissakin tapauksissa matrikelissa virheellinen. Muutamat pojat olivat matrikeliin merkityttäneet isän käyttämästä poikkeavan lisänimen ("sukunimi"). Pulmista huolimatta useimpien kohdalla pystyttiin tunnistamiseen. Tunnistamatta jääneet poistettiin näytteestä. Siitä putosi pois muitakin. Muutamat pojat kuolivat jo koulun aikana tai pian koulunkäynnin lopetettuaan. Tutkijan näköpiiristä katosi poikia, joiden nimi syystä tai toisesta oli jätetty pois uutta rippikirjanidettä kirjoitettaessa. Pulmia aiheuttivat myös ennen ammatin hankkimista kotipaikkakunnaltaan muuttaneet. Näytteessä näet oli mukana poikia, jotka kotiseurakuntansa muuttaneiden luettelon mukaan olivat ilmoittaneet uuden asuinpaikkansa, jonne he eivät kuitenkaan koskaan saapuneet. Heitä en pystynyt jäljittämään. Tutkimustyö tehtiin Turun maakunta-arkistossa. Siellä on mikrofilmeinä tai -kortteina Turun ja Porin läänin alueen seurakuntien kirkonarkistot. Läänin ulkopuolelle ja ulkomaille muuttaneiden jäljittäminen olisi ollut aikaa ja kustannuksia vaativaa. Menetelmällinen virhe, tosin harkitusti tehty, oli näiden poikien (11) jättäminen näytteen ulkopuolelle.

Edellä ilmeni, että henkilötietojen etsinnän tärkeimpänä lähteistönä olivat seurakuntien historia- ja rippikirjat.¹⁶ Täydennykseen ja tarkistukseen on käytetty henki-

kirjoja, Uudenkaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden asiakirjoja sekä koulujen ja merimieshuoneiden matrikkeleja.¹⁷ Seurakuntien historia- ja rippikirjojen kohdalla on kysyttävä niiden luotettavuutta ammattitietojen välittäjänä. Niitä voi moittia tietojen ylimalkaisuudesta. Esim. Henrik Raumolin (1799-1856) on 1830-luvulta asti mainittu "laivamieheksi" ja sellainen hän oli kuollessaankin. Nimitys kertoo hänen olleen merimies, mutta merimieshuoneen tietojen puuttuessa emme tiedä tarkemmin hänen asemaansa laivan miehistöhierarkiassa. Toisaalta ajan käytäntö, jossa henkikirjoituksen yhteydessä myös rippikirjat tarkastettiin, takaa hänen olleen merimies. Selvästi epämääräisempiä ovat merkinnät "porvarin poika" ja "talollisen poika". Likimääräisesti ne kyllä antavat tiedon asianomaisen toimialasta. Muistettava kuitenkin on, että väestökirjanpidon ammattimerkinnät kuvasivat tarkemmin asianomaisen sosiaalista asemaa kuin hänen konkreetteja työtehtäviään.¹⁸ Tarkemman määrittelyn puuttuessa näitä melko epämääräisiä ammatin ilmauksia joudutaan käyttämään.

Karkean yleiskuvan pedagogiota käyneiden sijoittumisesta työelämään antaa seuraavalla sivulla esitetty ryhmittely. Ylimalkaisuudestaan huolimatta se kertoo muutamia keskeisiä asioita. Uudenkaupungin talous oli pääosin kaupan ja merenkulun varassa. Kummankin elinkeinon piirissä työvoimaa tarvittiin runsaanlaisesti. Tilanne lienee ollut sama muissakin rannikko-kaupungeissa. Täysin odotettavissa oli poikien hakeutuminen näille kahdelle alalle. Merkittävää on edelleen havaita, että yksi tuon ajan kaupunkien suurimmista ammattiryhmistä jäi kokonaan pedagogiosta lähteneiden uranvalinnan ulkopuolelle. Kaupungin lukuisat rengit ja muut vastaavassa asemassa olevat eivät näytä saaneen täydennystä pedagogiosta. Suurin osa heistä lienee ollut maaseudulta tulleita koulunkäymättömiä nuoria.

Kaupan palveluksessa (kauppiaita, porvarinpoikia ja puotipalvelijoita)	25
Merenkulun palveluksessa (päälystö ja merimiehet)	52
Käsityöammatissa (oppipoikia, kisällejä, mestareita)	11
Maataloudessa (talollisia, talollisten poikia, torppareita, itsellisiä)	8
Pitempään opiskelleita, julkiseen palvelukseen sijoittuneita ja sotilaita	10

Pedagogiota käyneiden sijoittuminen työelämään.

Tarkastelen yksityiskohtaisemmin eri urille tuloa. Koska pedagogion yhtenä tehtävänä oli valmistaa ylempiin oppikouluihin, lienee syytä aloittaa viimeksi mainitusta ryhmästä. Se on tosin hyvin heterogeeninen. Siihen on sijoitettu jopa kolme sotilaaksi päätynttä, joilla ei ollut mitään tekemistä jatko-opintojen kanssa. Suomen tultua suuriruhtinaskunnaksi maahan perustettiin joitakin värvätyistä koottuja pataljoonia sekä myöhemmin saaristolaivaston osastoja. Yksi Uudenkaupungin koulusta lähteneistä sotilaita oli vuonna 1805 syntynyt rakuunan poika Gustaf Sahlman. Poika tuli kouluun vuonna 1816, mutta lienee viipynyt siellä vain lyhyen ajan. Oltuaan maa-seudulla renkinä hän värväytyi sotaväkeen. Myöhemmin hän vietti kiertelevää elämää ja joutui välillä kolttosistaan vankilaan. Ryhmän ytimenä ovat seitsemän koulunkäyntiään jatkanutta. Laitilalaisen talollisen poika vuonna 1806 syntynyt Jakob Malmström kävi runsaat kolme vuotta Uudenkaupungin koulua ja siirtyi sitten Porin triviaalikouluun. Täältä hänet päästettiin yliopistoon vuonna 1828. Helsingin yliopiston

matrikkelissa hänen nimeään ei kuitenkaan esiinny. Uudenkaupungin koulua kaksi vuotta käynyt väepelin poika Carl Björkman jatkoi opintoja Turussa ja "päästettiin akatemiaan" vuonna 1823. Hänenkään myöhemmistä vaiheistaan ei ole tietoa. Varmasti akateemisiin opintoihin Uudenkaupungin koulusta lähteneistä ennätti näytteessä olevista neljä poikaa. Kaupungin mahtisukuihin kuulunut vuonna 1808 syntynyt Petter Randelin valmistui aikanaan juristiksi ja päätyi kotikaupunkinsa pormestariksi. Toinen varakkaan porvarin poika vuonna 1811 syntynyt Johan Rivell kuoli "hivutustautiin" pian akateemiset opinnot aloitettuaan. Uudenkirkon nimismiehen poika vuonna 1827 syntynyt Fredrik Eklund opiskeli hänkin juridiikkaa. Pitkän virkauran jälkeen hän kuoli Maskun ja Nousiaisten nimismiehenä. Vauraista oloista lähteneistä poikkesi yksinäisen piian vuonna 1822 syntynyt poika Gustaf Blomberg. Oltuaan lähes seitsemän vuotta kotikaupunkinsa koulussa hän siirtyi Turkuun. Ylioppilaaksi tultuaan hän valmistui papiksi vuonna 1847. Myöhemmin hän toimi mm. Muurlassa.¹⁹ Ainoa näytteessä mukana olleista Turun kouluun siirtyneistä, mutta siellä vain lyhyen ajan viettäneistä oli vuonna 1824 syntynyt Robert Grönberg. Mahdollisesti isän varhaisen kuoleman johdosta hän jätti opintonsa kesken ja päätyi tullin vartioveneen päälliköksi.

Kaupunkipedagogioitten maaseudulla saama melko vähäinen kannatus näkyy myös näytteessä. Maaseudun ammatteihin sijoittui vain kahdeksan koulua käynnyttä. Heistä viisi oli myös maaseudulta lähtöisin. Yksi kaupungista maalle siirtyneistä oli palovartijan poika vuonna 1809 syntynyt Gustaf Nylund. Isän muuttaessa maalle suvun tilan omistajaksi poika seurasi mukana ja päätyi "talonpojan pojaksi". Sellaisena hän myös kuoli vuonna 1833.

Varsinaisista kaupunkilaisammateista ensimmäisenä tarkastelen käsityöläisiksi päätyneitä. Kaupunkiyhte-

sössä käsityöläiset olivat arvostettuja. Heillä oli ns. porvarisoikeudet. Käsityöammatteihin johti selkeä koulutusväylä. Mestarin verstaaseen tulleen oppipojan ammattikunta tunnusti aikanaan kisälliksi. Kehitettyään ammattitaitoaan hän lopulta saattoi hakea mestarisoikeuksia ja samalla porvarisoikeuksia kaupungin maistraatilta. Vuonna 1842 annetulla asetuksella perustettiin ns. käsityöläisten sunnuntaikoulut, joissa oppipojille opetettiin mm. kirjoitusta ja laskentoa. Ilman sunnuntaikoulun todistusta ei voinut saada kisällin oikeuksia. Näytteessä mukana olleista 11 päätyi käsityöläiseksi. Osa heistä oli käsityöläisten, loput merimiesten poikia. Esimerkkinä olkoon vuonna 1830 suutarin poikana syntyneen Carl Handfastin ura. Hän tuli Uudenkaupungin pedagogioon vuonna 1840. Siellä vietetyn ajan pituutta ei ole tiedossa. Matrikkeli kertoo hänen "paenneen" koulusta. Suutarin oppimentyään hän työskenteli oppipoikana Porissa ja Raumalla. Porissa hän "ajoittain" opiskeli sunnuntaikoulussa, josta vuonna 1849 saadun todistuksen mukaan hänellä oli "välttävä" laskutaito ja kyky kirjoittaa "luettavaa" käsialaa. Kisällin paperin hän näyttää saaneen vuonna 1849. Työskenneltyään Kristiinankaupungissa ja Uudessakaupungissa hän vuonna 1851 haki viimeksi mainitussa kaupungissa porvarisoikeuksia suutarimestarina. Ne hänelle myönnettiin.²⁰

Kaupan alalle pääseminen näyttää olleen yksi viime vuosisadan ensimmäisen puoliskon uusikaupunkilaispoikien toiveista. Tuon ajan kaupungeissa oli erilaisia kauppiasoikeuksia saaneita. Esim. Uudessakaupungissa ammatin johtavana ryhmänä olivat ns. kauppiaat (handlande), jotka ulkomaille ohjautuvan viennin lisäksi harjoittivat tuontikauppaa. Suurin osa kauppiaista oli ns. kaupppaporvareita (handlande borgare), jotka harjoittivat kotimaan kauppaa ja lähettivät tavaroita ulkomaille. Useimmat kauppiaat ja kaupppaporvarit

olivat myös laivanvarustajia ja osallistuivat alustensa kauppamatkoihin. Määrältään suppeita porvariryhmiä olivat ns. avoimia puoteja pitävät kauppamiehet (handelsman) ja ruokatavarakauppiat (hökare). Kaupungit valvoivat tarkkaan kauppasioikeuksien saamista. Myös asetuksin kauppamieheksi pääsyä kontrolloitiin. Ainakin 1840-luvulta alkaen Uudessakaupungissa useimmilta kauppiaksi pyrkiviltä vaadittiin erityinen tutkinto. Lailliset porvarisoikeudet saaneiden rinnalla ja porvariensa apuna työskenteli ilman kauppasioikeuksia olevia porvariensa poikia ja kaupan harjoittajia. Heitäkin usein kutsuttiin porvareiksi.²¹ Lisäksi kaupan palveluksessa työskenteli kirjanpitäjiä ja puotipalvelijoita. Osa heistä sai myöhemmin porvarisoikeudet.

Kaupan palvelukseen ryhtyminen oli luonteva kauppaporvarin pojan valinta. Niinpä näytteemme 25 kauppa-alalle tulleesta 18 oli porvarin poikia. Muut olivat virkamiesten tai merimiesten poikia. Pari esimerkkiä lienee paikallaan. Vuonna 1808 syntynyt Johan Tenleen oli porvarin poika. Hän opiskeli pedagogiossa perusteellisesti. Seitsemän vuoden aikana hän hankki hyvän käsialan ja opiskeli matematiikkaa, maantietoa, historiaa, ruotsia ja saksaa. Koulusta hän siirtyi Raumalle puotipalvelijaksi ja tuli sieltä muutaman vuoden kuluttua kotikaupunkiin samanlaiseen tehtävään. Toimittuaan jonkin aikaa kirjanpitäjänä hän 1840-luvulla sai kauppaporvarin oikeudet. Vuonna 1816 syntynyt Johan Sundvall on puolestaan esimerkki kauppaporvariksi kouluttautuneesta merimiehen pojasta. Hänkin opiskeli pedagogiossa perusteellisesti, kuusi vuotta. Koulun päätyttyä hän työskenteli pitkään puotipalvelijana ja jatkoi myöhemmin kirjanpitäjänä. Vuonna 1845 hän asianomaisen tutkinnon suorittamiseen sai kauppaporvarin oikeudet.

Kauppiattien pojat valmentautuivat kauppiaan ammattiin eri tavoin. Vuonna 1826 syntynyt kauppiaan

poika Carl Ertman kävi kolmisen vuotta pedagogiota, siirtyi sitten Turun yläalkeiskouluun, jossa hänen opintonsa kestivät neljä vuotta. Tämän jälkeen hän vielä opiskeli yhden lukukauden Turun kauppakoulussa. Opinnot ja kokemus olivat niin perusteelliset, että hän näyttää saaneen kauppaporvarin oikeudet ilman varsinaista tutkintoa. Suhteellisen vähäisin perusopinnoin kauppaporvarin oikeudet sai vuonna 1827 syntynyt Evert Erholm. Uudenkaupungin koulua hän tosin kävi kuusi vuotta, mutta työharjoittelu oli vähänlaista. Porvarisoikeudet hän kuitenkin sai jo 19-vuotiaana. Perusteluna oli kauppiasian avun tarve ja se, että nuorukainen oli auttanut isäänsä kauppasioissa.²²

Kaikista kaupan palvelukseen menneistä ei tietenkään koskaan tullut itsenäisiä kauppamiehiä. Esim. kauppiaan poika, vuonna 1800 syntynyt Johan Hallman näyttää vuonna 1837 tapahtuneeseen kuolemaansa asti olleen kotinsa liikkeessä "porvarin poikana". Porvarin poika, vuonna 1800 syntynyt Johan Ahlstedt oli koulun jälkeen kirjanpitäjänä, mutta syystä tai toisesta hän 1830-luvulla jätti kaupan ja ryhtyi merimieheksi. Merimiehenä hänen päivänsä päättyivät vuonna 1853 Kööpenhaminassa koleraepidemian uhrina.

Näytteessä mukana olleista 52 eli noin puolet lähti merille. Määrä on huomattavan korkea. Se ei kuitenkaan ole yllättävä. Vuonna 1837 kaupungin laivastoon kuului 38 alusta, joiden yhteinen vetoisuus oli 1684 lästiä. Vuonna 1849 laivoja oli jo 53 ja niiden yhteinen lästimäärä 3702.²³⁾ Merenkulun yleistyminen merkitsi merimiesten tarvetta. Niinpä laivat tarjosivat kaupungin pojille tärkeän ammatillisen vaihtoehdon. Näytteen merimiehistä 30 oli merimiesten poikia. Isien kokemukset merityöstä olivat ilmeisesti siksi myönteisiä, että pojat mielellään lähtivät seuraamaan isien jälkiä. Ammatin suosiota osoittaa sekin, että merimieheksi lähteneiden joukossa oli runsaasti myös porvarien poikia.

Viime vuosisadan alkupuolella merimiehenä toimiminen oli kausiluontoista työtä. Lähes kaikki laivat palasivat talvehtimaan kotisatamaan. Palkan merimies sai vain purjehduskauden matkoista. Talvisin hänen oli elätettävä itsensä ja perheensä joko säästöillä tai tilapäistöillä, esim. laivavarveilla. Talven töistä huolimatta merimiehenä olo eli purjehtiminen oli hänen varsinainen ammattinsa. Merimiestyö oli raskasta ja niinpä joillakin paikkakunnilla se oli lähinnä vain nuorten miesten puuhaa, josta irtauduttiin muutaman vuoden kuluttua. Näytteessämmekin on joitakin muihin töihin myöhemmin siirtyneitä. Merimies saattoi myös kohdata loppunsa nuorena. Niinpä näytteessä mukana oleva vuonna 1802 syntynyt Johan Skoman hukkuu 29-vuotiaana Gotlannin lähistöllä. Näytteessä on myös useita merimiehiä, jotka purjehtivat vuosikymmeniä. Luotettavin tieto on saatavissa niistä viidestä miehestä, jotka ennättivät kirjoittautua vuonna 1843 perustettuun merimieshuoneeseen. Esim. vuonna 1832 syntynyt Johan Reinvall aloitti merimiesuran 1840-luvulla ja jatkoi sitä pitkään. Hänen kohtalonaan oli hukkuminen Kattegatissa vuonna 1871.²⁴

Viime vuosisadan alkupuolella laivapäällystön asema oli muuttumassa. Omistajalaivureiden ja miehistöstä kohonneiden perämiesten rinnalle tuli merenkulkukouluissa tutkinnon suorittaneita päällikköjä ja perämiehiä. Näytteen merimiesten joukossa on 11 päällystään noussutta. Heistä kolme on ilmeisesti ilman tutkintoa kohonnut perämieheksi. He olivat porvarien poikia ja ilmeisesti ainakin osaksi syntyperänsä perusteella asemaansa päässeitä. Päällikön tai perämiehen tutkinnon suorittaneista yksi oli porvarin, yksi tullivalvojan poika. Yhden isästä tiedot puuttuvat. Muut olivat merimiesten poikia. Neljä heistä haki myöhemmin itselleen kauppaporvarin oikeudet. Yksi heistä oli vuonna 1817 syntynyt Samuel Söderblom. Käytyään

runsaat kaksi vuotta Uudenkaupungin koulua hän lähti merille ja suoritti sittemmin sekä perämiehen että avomerilaivurin tutkinnon. Vuonna 1844 hän sai Uudessakaupungissa kauppaporvarin oikeudet. Myöhemmin hänestä tuli yksi kaupungin raatimiehistä.²⁵

Yhteenvedo

Pedagogiot olivat pikkukaupunkien vaatimattomia oppilaitoksia. Niitä ei mitenkään voi luokitella aikansa valiokouluiksi. Kuitenkin ne tarjosivat eri yhteiskuntaryhmien jäsenille mahdollisuuden kulttuurin perustietojen hankkimiseen. Sellaisina niillä selvästikin oli merkityksensä tuona harvalukuisten koulujen aikakautena. Uudenkaupungin koulun kohdalla on erityisesti korostettava koulun vaikutusta merimieskotien lasten kouluttajana ja tulevien merimiesten yleissivistyksen tason kohottajana.

Viitteet

1. Halila 1949, s. 30-39; Hanho 1947, s. 67-69, 230, 305-318; Svanljung 1895, s. 150; Pulkkila 1937, s. 123; Turun tuomiokapitulin kiertokirje 104/1804; Ha 1, Uudenkaupungin yhteislyseo; Cajander 1929, s. 79-81.
2. Pulkkila 1937, s. 119-123; Cd 1, Rauman lyseo; Hanho 1955, s. 58-59.
3. Ha 1, Uudenkaupungin yhteislyseo.
4. Lähteenoja 1939, s. 375; Kaukovalta 1939, s. 218-219.
5. Bba 1 ja Bba 2, Rauman lyseo; Bd: 1, Naantalin alakeiskoulu; Bb 1, Uudenkaupungin yhteislyseo.

6. Svanljung 1895, s. 96; Pulkkila 1937, s. 107-108.
7. Bd: 1, Naantalin ala-alkeiskoulu.
8. Kirje 5/1845, I Da:11, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus; I Bk: 15, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus. Asukkaita oli tuolloin lähes 2000.
9. Bc: 1 ja Bc: 2, Åbo navigationsskola.
10. Ba 1 ja Ba 2, Turun kauppaopisto; Ptk 28.2.1848 ja 7.4.1848, ICj: 6, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus; Nikula 1972, s. 431-433.
11. Nikula 1972, s. 413-417; Lähteenoja 1939, s. 380-384; Hanho 1955, s. 24.
12. Saarinen 1972, s. 717-718; Jäntere 1927, s. 111-112.
13. Bbb 1, Porin lyseo.
14. Bb: 3 ja 4, Svenska klassiska lyceum i Åbo.
15. Bb: 1, Uudenkaupungin yhteislyseo. Kadonneet: Nuorena, ennen ammattiin tuloa kuolleet 8, Löytämättä jääneet 22, Ulkomaille tai läänin ulkopuolelle muuttaneet 11.
16. Kalannin (Uusikirkko), Laitilan, Lokalahden, Porin, Pyhärannan, Rauman, Uudenkaupungin, Uudenkaupungin maaseurakunnan, Taivassalon ja Turun mikrofilmeinä tai mikrokortteina kuvatut kirkonarkistot.
17. I Cj: 3-11, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus; Aa: 1, Uudenkaupungin merimieshuone; I Bk: 15, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus; I Bk: 14, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus; Bc: 1 ja 2, Åbo navigationsskola; Bb: 3 ja 4, Svenska klassiska lyceum i Åbo; Jäntere 1926; Carpelan 1928; Jalava 1933; Hornborg 1873.

18. Niemelä 1991, s. 54-55.
19. Jäntere 1926, s. 108; Jalava 1933, s. 672; Carpelan 1928 s. 171; Hornborg 1873.
20. I Cj: 7, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus.
21. Kaukovalta 1939, s. 131, 134-136.
22. I Cj: 6 ja I Cj: 4, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvan oikeus; I Bk: 15, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvan oikeus.
23. Kaukovalta 1939, s. 21-26.
24. Aa: 1, Uudenkaupungin merimieshuone.
25. Bc:2, Åbo navigationsskola; I Bk: 14, Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat (Turun maakunta-arkisto)

Naantalin ala-alkeiskoulu

Förteckning öfver eleverna och Lectionsdesignationer
(Bd:1)

Porin lyseo

Tabeller öfver Skol-ungdomen från år 1804 till år
1858 (Bbb 1)

Rauman lyseo

Tarkastus- ja vuositutkintopöytäkirjat 1713-1866 (Cd
1) Oppilasmatrikkeli 1765-1834 ja 1834-1875 (Bba
1 ja 2)

Svenska klassiska lyceum i Åbo

Åbo trivialskolans och högre elementarskolans matrikel
1803-1838 ja 1838-1856 (Bb: 3 ja 4)

Uudenkaupungin yhteislyseo

Oppilasmatrikkeli 1799-1855 (bb 1)
Asiakirjakokoelmat 1762-1843 (Ha 1)

Turun kauppaopisto

Matrikkeli 1839-1860 (Ba 1)
Nimikirja 1839-1841 (Ba 2)

Åbo navigationsskola

Oppilasmatrikkeli 1814-1832 ja 1833-1848 (Bc: 1 ja 2)

Uudenkaupungin maistraatti ja raastuvanoikeus

Brefkonceptbok 1844-1845 (I Da: 11)
Politie dombok 1841-1860 (I Cj: 3-11)
Luettelo Uudenkaupungin porvareista (I Bk: 14)
Förteckning öfver handlande och handlande borgare
(I Bk: 15)

Uudenkaupungin merimieshuone

Matrikel (Aa: 1)

Kirkonarkistot (mikrofilmeinä tai mikrokortteina kuvatut)

Kalanti (Uusikirkko), Laitila, Lokalahti, Pori, Pyhäranta, Rauma, Uusikaupunki, Uudenkaupungin maaseurakunta, Taivassalo ja Turku: historia- ja rippikirjoja.

Painetut

Halila, Aimo 1949, Suomen kansakoululaitoksen historia, Ensimmäinen osa, Turku.

Hanho, J.T. 1947, Suomen oppikoululaitoksen historia I, Ruotsin vallan aika. Porvoo.

Hanho, J.T. 1955, Suomen oppikoululaitoksen historia II, 1809-1872, Porvoo.

Cajander, K.A. 1929, Hajanaisia tietoja Uudenkaupungin vanhimmasta koulusta ja sen opettajista. Uudelleen julkaissut Helmer Winter, Uusikaupunki.

Carpelan, Tor 1928, Helsingfors universitets studentmatrikel 1828-1852, Helsingfors.

Hornborg, And. 1873, Statistisk och biografisk matrikel öfver Församlingarna och Presterskapet i Finland, Helsingfors.

Jalava, Emil 1933, Liber Scholae Aboensis 1670-1825-1830, Suomen sukututkimusseuran julkaisuja IX, Turku.

Jäntere, Kaarlo 1926, Porin triviaalikoulun oppilasluettelot 1722, 1733 ja 1737 ja oppilasmatrikkeli 1838-1842, Suomen sukututkimusseuran julkaisuja II, Turku.

Jäntere, Kaarlo 1927, Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä vv. 1722-1843 silmälläpitäen erityisesti Porin triviaalikoulua, Turku.

Kaukovalta, Kyösti 1939, Uudenkaupungin historia, Kolmas osa 1809-1875, Uusikaupunki.

Lähteenoja, Aina 1939, Rauman kaupungin historia IV, Rauma.

Niemelä, Jari 1991, Kristinopin merkinnöistä väestörekisteriksi, Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 22.

Nikula, Oscar 1972, Turun kaupungin historia 1809-1856, Turku.

Pulkkila, Uuno 1937, Kristiinankaupungin pedagogio - kouluhistoriaa vuosilta 1653-1842. Koulu ja menneisyys II.

Saarinen, Juhani 1972, Porin historia III 1809-1939, Kokemäki.

Svanljung, Knut 1895, Österbottens pedagogier och trivialsolor. Skolhistoriska studier. Helsingfors.

Turun tuomiokapitulin kiertokirje 104/1804.